

De kruiswoorden van Jezus

“Het is volbracht”

Voorganger: ds. Erik van Halsema
Regenboogkerk en Morgenster Hilversum

Llezingen: Jesaja 50: 4-7, Philippenzen 2: 5-11, Johannes 19: 25-30

Inleiding

“Het is volbracht”, zegt Jezus in Johannes 19: 30. We lezen deze woorden op Palm- en Passiezondag. Van deze zondag kun je een Palm- en Passiezondag maken. Maar met de bijna triomfalistische woorden uit het Johannes-evangelie gaat dat niet. Of lezen we Johannes nu te kritisch?

Uitleg en verkondiging

Voor vanmiddag wordt er prachtig lenteweer verwacht, een zeldzaam mooie zondagmiddag aan het begin van april. Een middag die er om smeekt dat we daar met volle teugen van gaan genieten.

Maar het mag niet. Helemaal verbieden kunnen ze het niet, maar onze regering vraagt van ons de zelfdiscipline om ook nu thuis te blijven. Zo wordt ons hele leven omgegooid.

Morgen gaat de vierde week in dat ons leven grotendeels bepaald wordt door iets dat als een vloedgolf over de wereld is gekomen. We snakken naar het moment dat we de teugels kunnen laten varen. Dat we weer gewoon ontmoetingen kunnen organiseren. Dat we elkaar omhelzen kunnen. Dat de kinderen weer naar school kunnen, hun opa's en oma's weer bezoeken kunnen. Dat we weer aan het werk kunnen zoals we dat gewend waren. Dat alles is ons verlangen.

In tal van laboratoria op onze aarde wordt koortsachtig naar een vaccin gezocht, of naar een medicijn dat nu mensenlevens kan redden. We snakken naar het moment dat een onderzoeksgroep eindelijk, ja eindelijk achterover kan leunen en kan zeggen: ‘we hebben het gevonden, na lange en zware inspanning: het is volbracht!’ Het is naar dat moment waar heel ons verlangen naar uit gaat!

Laten we proberen dat gevoel van diep verlangen even vast te houden, en laten we kijken of dat iets te maken heeft met het laatste kruiswoord in onze serie: ‘het is volbracht’.

Het eerste dat we moeten zeggen is dit: we zitten in een heel andere sfeer dan vorige week. Toen ging het over het woord ‘Mijn God, waarom hebt u mij verlaten?’

We zien hierbij nu een schilderij uit 1919. Het is de twaalfde statie uit de kruiswegstatie van Albert Servaes. De verschrikkingen van de Eerste Wereldoorlog zijn hier duidelijk terug te zien. De kunstenaar legt alle accent op de totale verlatenheid, de onmenselijkheid van wat wij mensen elkaar aandoen, tot aan de loopgraven van Verdun aan toe. Het laatste woord van verlatenheid aan het kruis, zoals te

vinden in de evangeliën van Mattheüs en Markus, roept een andere sfeer op dan de Jezus van het Johannes-evangelie die als laatste woord heeft ‘het is volbracht’.

Als je bij dat woord in de kunstgeschiedenis gaat zoeken kom je eerder uit bij een tafereel als dit. Ongeveer rond het jaar 400 wordt Christus zo afgebeeld in een kerk in Milaan. Wat we zien is Christus te midden van de twaalf apostelen.

Jezus is de leraar die de waarheid brengt, en hij wordt afgebeeld alsof hij een Romeinse senaatszitting voorziet. Mede vanuit het laatste woord 'het is volbracht' ontstond er een theologie die Jezus geheel en al in een koninklijk, overwinnend licht zette. Een prachtig thema voor kunstenaars om Jezus dan ook zo te gaan afbeelden.

De vraag die ik mij heb gesteld bij deze dienst is deze: welke rol heeft Jezus eigenlijk op het moment dat hij uitroept "Het is volbracht", en hij sterft. Is hij dan een overwinnende koning? Is dat wat Johannes ons wil leren? Nee, als we goed kijken, en een beetje gaan graven, dan blijkt het toch anders te liggen. De Jezus die sterft is geen overwinnende koning, maar *het lam* dat zich voor anderen geeft en daarmee het begin inluidt van een nieuwe exodus.

Tenminste drie sleutels in zijn evangelie geeft Johannes ons om het zo inderdaad te zien. De eerste sleutel wordt meteen gegeven in hoofdstuk 1. Daar legt Johannes direct zijn kaarten op tafel. Het is de scène waar Johannes de Doper Jezus aan ziet komen. Dan zegt hij: "Daar is het lam van God, dat de zonde van de wereld wegneemt". [1:29] De volgende dag ziet Johannes Jezus nog een keer voorbij komen, en hij zegt opnieuw: "Daar is het lam van God" [1:32]

Een tweede sleutel is te vinden in het lijdensverhaal. Jezus wordt verhoord door Pilatus. Die weet er niet goed raad mee, laat Jezus naar buiten brengen. 'Hier is uw koning' zegt Pilatus. Waarop de menigte roept: "Aan het kruis met hem!" En Jezus wordt overgedragen om gekruisigd te worden. Waar het nu om gaat is dit. Er staat een tijdsaanduiding bij: *'rond het middaguur, op de voorbereidingsdag van Pesach'*[19:14]. Precies op dat moment gebeurde er in de tempel iets anders. Precies op dat moment namelijk werden de lammeren het tempelterrein opgedreven, lammeren ter slachting. Zo grijpen twee thema's in elkaar, voor de goede verstaander: hij die als troonpretendent terechtgesteld gaat worden is in werkelijkheid een *lam* dat ter slachting geleid wordt.

Maar er is nog een derde sleutel in het verhaal van Johannes, vlak voordat Jezus sterft met de woorden 'het is volbracht'. Ik citeer: *'Toen wist Jezus dat alles was volbracht, en om de Schrift geheel in vervulling te laten gaan zei hij: "Ik heb dorst". Er stond daar een vat water met azijn; ze staken er een majoraantak met een spons in en brachten die naar zijn mond. Nadat Jezus ervan gedronken had zei hij: "Het is volbracht"'*. Mattheüs en Marcus spreken over een rietstengel waar de spons aan bevestigd is. Johannes verandert dit in een 'majoraantak'. Dat kan eigenlijk niet. Een tak van majoraan is in tegenstelling tot een rietstengel niet sterk genoeg daarvoor. Johannes bedoelt er dus iets anders mee. Dan ga je zoeken en wat blijkt? De evangelist Johannes geeft hiermee een verwijzing naar het *verhaal van de uittocht*. In Exodus hoofdstuk twaalf staat de voorbereiding op de uittocht beschreven. Elke familie moet een lam of een bokje kiezen en dat moet worden geslacht als pesachoffer. Daarna moet iedereen een bos *majoraantakken* nemen, die in de schaal met bloed dopen en het bloed aan de bovendorpel en aan de beide deurposten strijken. Dat is de verborgen sleutel die Johannes in zijn verhaal gevlochten heeft. Opnieuw heeft de goede verstaander aan een half woord genoeg. Jezus mag dan in de ogen van anderen een potentiële opstandeling zijn, wat in werkelijkheid zich afspeelt dat is een Jezus die de rol van een lam op zich neemt.

Het voert op deze passiezondag te ver om nu in te gaan op de moeilijke vragen die hierdoor worden opgeroepen. U kent ze wel. Moest God bloed zien? Hoe kan de dood van iemand bijna tweeduizend jaar geleden enige betekenis hebben voor mij? Die vragen wil ik voor dit moment even tussen haakjes zetten. In plaats daarvan geef ik door wat mij in deze week is opgevallen in het verhaal. Ten eerste: ook of zelfs de Jezus van het Johannes-evangelie heeft zijn angsten. Dat zie je in hoofdstuk twaalf waar Jezus het over zijn doodsangst heeft. Vervolgens staat er: *'Wat moet ik zeggen? Vader, laat dit moment aan mij voorbijgaan? Maar hiervoor ben ik juist gekomen'* [12:27]. Dat zegt Jezus vlak na de spreuk over de graankorrel die moet sterven en dan veel vrucht draagt [12:24]. Weer even later staat er dat het kort voor het Pesachfeest is en dat Jezus weet dat zijn tijd gekomen was. [13:1] Met deze en andere spreuken laat Johannes steeds zien dat het hier niet gaat

om iets dat Jezus min of meer toevallig overkomt. Hij heeft een opdracht van zijn Vader gekregen en zal die uitvoeren – tot het einde toe. In zijn woorden en daden gaat het om een volgehouden trouw aan de opdracht die hij gekregen heeft: de liefde van de Vader tonen – tot de dood aan toe, als een lam geslacht.

Dit alles heeft dan niet zozeer te maken met een triomfantelijk optreden, van kijk mij eens dapper zijn, maar: alles doen wat gedaan moest worden, tot het einde toe trouw en gehoorzaam zijn aan je roeping. Volgens mij zegt Paulus het met iets andere woorden bijna precies zo in die prachtige hymne aan de gemeente in Filippi: *“En als mens verschenen, heeft hij zich vernederd en werd gehoorzaam tot in de dood– de dood aan het kruis”*. Ook in die tekst gaat het om een volgehouden trouw aan je roeping. In de dogmatiek spreken ze hierbij van een *actieve* gehoorzaamheid in tegenstelling tot een *passieve* gehoorzaamheid. *Actieve* gehoorzaamheid is te vinden in dat apocriefe woord van Martin Luther: *“Hier sta ik, ik kan niet anders”*. *Actieve* gehoorzaamheid is de hele weg gaan die je ooit gekozen hebt. Dat is wat Jezus hier doet. Hij maakt de weg vrij voor een nieuwe exodus. Maar het heeft een prijs. Hijzelf – als lam. Maar hij legt de hele weg af, in verbondenheid met zijn Vader, omwille van hen die hij tot het einde toe liefheeft – tot aan de majoraantak die hem wordt aangeboden.

En dan klinkt: *“Het is volbracht”*. En sterft hij. De hele weg heeft hij afgelegd.

Dit alles heeft Johannes geschreven vanuit een geheim, namelijk dat wie wil dit hele gebeuren mag beschouwen als iets dat ook voor haar of hem is gebeurd. Voor ons is het misschien moeilijker dan vorige generaties om dat werkelijk te begrijpen. Wij zijn gewend geraakt om te denken dat we het uiteindelijk allemaal zelf moeten doen. Als we slagen hebben we dat helemaal aan onszelf te danken. Als we mislukken ligt de schuld ook helemaal bij onszelf: eigen schuld, dikke bult. Als we zo leven is het moeilijk te vatten dat er ook dingen zijn, misschien wel juist dingen van eeuwigheidswaarde, die je niet zelf in handen hebt, maar die je geschonken worden. Misschien dat we daar juist in deze dagen toch iets meer gevoel voor krijgen. Want we zien in deze weken dat zelfredzaamheid één grote illusie is. Met duizend en één draden ben ik verbonden met anderen, ben ik voor mijn psychisch en economisch welbevinden, ook voor mijn gezondheid ook afhankelijk van anderen. Er is een grens aan wat je zelf voor elkaar kunt krijgen. Juist in een crisis als deze ontdekken we dat het deel van ons leven waar je uiteindelijk afhankelijk bent veel groter is dan we misschien wel dachten.

Zo wordt – misschien – wel de weg vrijgemaakt voor een nieuwe ontvankelijkheid. We kunnen niet alles zelf. Er zijn ook dingen die we mogen ontvangen. Zo kunnen wij ook bij de woorden ‘het is volbracht’, uit de mond van Jezus dezelfde blijdschap voelen als bij het moment dat in een laboratorium ergens op aarde een vaccin tegen Corona gevonden wordt en men zegt: *“Het is volbracht, goddank, we mogen leven, volop leven!”*

Tot slot: komende donderdag is het 75 jaar geleden dat Dietrich Bonhoeffer werd vermoord. Natuurlijk ben ik voor deze zondag in het register van zijn verzamelde werken gedoken. De tekst ‘het is volbracht’ komt een paar keer voor. Eén passage trof mij, en die wil ik graag doorgeven, hoe ernstig de toon daarvan ook is. Het is een passage uit een rondzendbrief van Dietrich Bonhoeffer, augustus 1941. Het predikantenseminarie dat Bonhoeffer leidde was op last van de overheid gesloten, maar door middel van rondzendbrieven hield hij contact. Deze rondzendbrief begint met vier predikanten, oud-leerlingen van het seminarie, die allemaal als soldaat in Rusland gesneuveld zijn. Ze laten vrouwen en kleine kinderen achter. Dan komt Bonhoeffer in deze rondzendbrief op fundamentele wijze te spreken over ons sterven. Hij zegt: bij de dood geldt zowel ‘God wil het’ als ‘God wil het niet.’ De dood laat zien dat de wereld niet zo is als zij is bedoeld. Alleen Christus is de overwinning op de dood. Alleen door in vertrouwen naar de gekruisigde en opgestane Christus te kijken slagen wij er in in het reine te komen met de dood. Met Paulus zegt Bonhoeffer dan: *“Wie met*

Christus leeft, sterft dagelijks af aan zijn eigen wil". In mijn woorden: elke dag is een kans om meer achter Jezus aan te gaan, als zijn leerling. Bonhoeffer zegt het dan zo: als je op die manier probeert te leven is je eigen, lijfelijke dood, niet een absoluut einde, maar de voleinding van een leven met Christus. Ik citeer: 'Hier treden wij in de gemeenschap van Hem die bij zijn eigen dood kon zeggen: "Het is volbracht"[DBW 16, p. 194]. Met deze ernstige woorden van Bonhoeffer, kerkvader van de twintigste eeuw, sluit ik op deze palm- en passiezondag deze preek af. Het zijn woorden die in dezelfde sfeer zijn als de coupletten uit lied 381 die we nu zullen zingen.

Gebruikte literatuur:

- J. Zumstein *Das Johannesevangelium* Göttingen 2016 [K.E.K.]
- C.K. Barrett, *The Gospel according to St. John*. London 1965
- D. Bonhoeffer *D.B. Werke 16: Konspiration und Haft 1940-1945*